

Návrat sv. Anny Samětřetí z kostela Nanebevzetí Panny Marie v Plané nade Mží (okres Plzeň-sever)

Irena Bukačová

Málokdy se podaří po téměř čtvrt století objevit zcizenou kulturní památku, zvláště pak pozdně gotickou sochu, která již v roce 1992 nebyla na svém původním místě, v kostele v Plané nade Mží, kde stávala nejspíše od počátku 16. století až do 90. let 20. století. Díky mezinárodní spolupráci české a rakouské policie se podařilo spolu s českými památkáři sochu dohledat a identifikovat. A díky součinnosti vlastníka – římskokatolické církve (Plzeňského biskupství a farnosti Dýšíná) a Plzeňského kraje, zastoupeného v tomto případě Muzeem a galerií severního Plzeňska v Mariánské Týnici, se podařilo tuto přední památku západočeské gotiky navrátit zpět do českých zemí a do regionu jejího původu.

Dobrodružná cesta sochy sv. Anny byla zahájena počátkem 90. let 20. století, kdy české kulturní, a zvláště sakrální památky byly hromadně z kostelů zcizovány a stávaly se předměty mezinárodního obchodu se starožitnostmi, kde se z rukou českých zlodějů dostávaly zahraničním překupníkům a posléze starožitníkům a sběratelům. Toto drancování památkového fondu zanechalo nenávratné škody a velmi poškodilo strukturu kulturního bohatství českých zemí. Jednou z četných obětí loupeží se stala i sv. Anna z Plané nade Mží, po které jako by se na dlouhých dvacet let slehla zem. Zůstala však i přesto v hledáčku policie ČR, která ve spolupráci s policejními orgány sousedních zemí monitorovala po desetiletí obchod se starožitnostmi. Šťastnou náhodou se koncem roku 2016 objevila socha sv. Anny v nabídce na elektronickém portálu e-Bay, kde byla zachycena a odtud vedly již stopy k tomu, kdo sochu nabízel na prodej a kdo již patrně neočekával, že by mohla být ještě postrádána.¹⁾

Zatímco rakouské orgány identifikovaly prodejce, byla Policie ČR informována o výskytu uměleckého díla a současně informaci dostalo i MK ČR a Národní památkový ústav v Praze. Jako prodejce sochy sv. Anny byl rozpoznán rakouský občan, sběratel a obchodník z města Wels nedaleko Lince. Pro podezření z krádeže uměleckého díla byl vyslýchán, socha mu byla zabavena a uložena u soudu ve Welsu. Protože se nepodařilo prokázat, že by věděl, že dílo pochází z nekalého obchodu se zcizenými starožitnostmi, zůstal nadále jejím majitelem a pravděpodobně by mu byla po určité době vrácena, když by se nepodařilo vyhledat původního majitele, resp. zájemce na české straně, který by byl ochoten sochu vyplatit za majitelem požadovanou cenu. Rakouské zákony totiž neumožňují kradené dílo vyvlastnit bez náhrady, jak je tomu v jiných zemích, a navíc by bylo soudně obtížné prokazatelné, že dílo sběratel nekoupil v dobré víře a že je tedy z tohoto hlediska vinen. Po soudním jednání, které v Rakousku proběhlo a majitel nebyl odsouzen za podílnictví na překupnictví, socha zůstala deponována u soudu ve Welsu.

Aktivita poté přešla na českou stranu. MK ČR oznámilo původnímu vlastníkovi, jímž v roce 2017 byla římskokatolická farnost v Dýšíně, pod níž kostel v Plané nade Mží spadal, že sv. Anna je na světě a že je možné ji vykoupit za cenu 7200 euro (rakouský sběratel uváděl, že ji koupil cca před dvaceti lety za 100 000 šilinků). V této situaci se obrátil na Muzeum v Mariánské Týnici zkušený konzervátor Plzeňského biskupství, Mgr. Jan Pražan, děkan farnosti v Nejdku, zda bychom se nemohli v této záležitosti angažovat, protože farnost v Dýšíně nemá o sochu zájem a ani peníze na výkup. To také administrátor dýšinské fary Mgr. Pavel Petraševský potvrdil muzeu dopisem, ve kterém mu sochu

1) Radovan Chmel, NPÚ, UP, sdělení z 15. 5. 2017.

sv. Anny, zatím ležící v soudním depozitáři ve Welsu, daroval. Totéž potvrzení poslala farnost i Plzeňské biskupství na MK ČR. V případě zájmu muzea bylo tedy zřejmé, že sochu může získat do svých sbírek. Potvrdil to svým prohlášením též plzeňský biskup, který považoval toto řešení za ideální.

Další otázkou, kterou tento akt otevřel, bylo, zda muzeum bude schopno částku na výkup uhradit, protože předměty kupuje a získává pro Plzeňský kraj. Až angažmá prof. Ing. PhDr. Jana Royta, znalce středověkého umění, prorektora Karlovy univerzity pro vědu a výzkum, a vyjádření nákupní komise muzea, složené z odborníků ze Západočeského muzea, složitou situaci vyřešilo. Vedení muzea po dohodě s pplk. Petrem Králem z policejního prezidia považovalo za nezbytné sochu vykoupit a završit tak monitorovací práci české i rakouské policie návratem díla do Čech. Bylo by celostátní i mezinárodní ostudou, kdyby spolupráce policie a náročné hledání zavlčených děl skončilo pouze informací a dílo zůstalo nadále v cizině, jak tomu bohužel v mnoha případech je.

Symbolicky na svátek sv. Anny roku 2017 začalo první úspěšné jednání, po němž následovalo převzetí sochy u rakouského soudu ve Welsu u Lince. V muzeu v Mariánské Týnici byl vzápětí zpracován návrh na restaurování díla a poté bude sv. Anna vystavena ve stálé expozici gotického umění. Vzhledem ke skutečnostem dlouhodobého drancování českých památek je tato akce o to významnější, že se po letech podařilo jednu z nich vrátit do Plzeňského kraje.

Z umělecké historie sv. Anny

Socha sv. Anny byla pravděpodobně součástí vybavení plánského kostela od počátku 16. století. Patřila k výbavě spojené s mariánským kultem, který byl silně rozšířen v okruhu plaského kláštera. Jeho prezentaci byly věnovány i sochy Zvěstování Panny Marie v Mariánské Týnici, které ostatně pocházejí ze stejné řezbářské dílny jako socha sv. Anny v Plané. Ikonografická souvislost je nasnadě – vždyť sv. Anna byla matkou Panny Marie a pramátí Ježíška. Tak to ostatně vyjadřuje i samotné sousoší, kde sv. Anna nese na rukou drobné postavičky Panny Marie a Ježíška.

Život sv. Anny není znám z kodifikovaných evangelií, ale převážně z apokryfního evangelia sv. Jakuba, které uvádí, že rodiči Panny Marie byli sv. Jáchym a sv. Anna. Sv. Anna, která slaví svátek 26. července, porodila Pannu Marii ve vysokém věku a její početí bylo opředeno tajemstvím. Od středověku bývá zobrazována jako starší žena v dlouhém, zpravidla červeném šatě, s hlavou zahalenou závojem či rouškou, jakou nosily ve středověku vdané ženy. K ikonografii sv. Anny Samodruhé či Samětřetí patřil vždy doprovod Panny Marie a Ježíška. V této tradiční variantě je zobrazena i sv. Anna z Plané nade Mží. Ježíšek v podobě dítěte a Panna Maria jako miniaturní dívčí postava sedí na rukou sv. Anny. Odnímatelné ruce sv. Anny, patrné na jedné z historických fotografií, byly zřejmě několikrát upraveny a doplněny drobnými postavičkami. Za mladší je považována zvláště Panna Maria díky svému účesu a také roztomilé kotníčkové botce na podpatku, která patří k baroknímu stylu odívání. Polychromovaná, bohatě zlacená socha sv. Anny je vyřezána z lipového dřeva, ze zadní strany dlabaného, a má výšku 90 cm.

Dílo západočeské provenience, datovatelné k roku 1520, bylo považováno za výjimečné již v době barokní, kdy se stalo předmětem lokálního kultu, jak bývalo obvyklé u milostných gotických soch, které byly s velkou úctou adorovány a umístěny do barokně přestavěných, původně středověkých kostelů, k jejichž původnímu vybavení sochy patří-

ly. Při restaurování kostela Nanebevzetí Panny Marie v Plané kolem poloviny 18. století (1752–1753) sousoší pravděpodobně dostalo také novou povrchovou úpravu, kdy zlacení velkých ploch pláště a roušky světičky překrylo původní pozdně středověkou, zřejmě již porušenou polychromií. Nová barokní polychromie měla zdůraznit zlacením význam této sochy. Není vyloučené, že za zlatý plášť sv. Anna vděčí opatu Tytlovi (1727), který se vyléčil z jakési nemoci a z vděčnosti dal odlít do stříbra nejen Zvěstování Panně Marii do Mariánské Týnice, ale též investoval do oprav v Plané nade Mží.

Ostatně, o úctě k této patronce žen a mateřství svědčí i fotografie z obecní kroniky, na níž je patrné, že socha stávající na oltáři pod sv. Aloysiem z Gonzagy,²⁾ měla svůj vlastní prostor, který byl opatřen jakousi oponou z krajkové záclony, ozdobenou papírovými růžemi. Zbožné ženy z Plané a okolí se jistě na sv. Annu obracely se svými starostmi ještě během dvacátého století.³⁾ Postranní oltář je původní barokní a andělčí hlavičky doprovázející sv. Annu tvořily této světičky nebeský kompars.

Uměleckohistorické zhodnocení sv. Anny se v novější době opíralo především o soupisy památek⁴⁾ a o katalog výstavy Západočeské gotiky, kde byly Jiřím Fajtem poprvé určeny autorské souvislosti díla s okruhem Mistra Týneckého Zvěstování, jemuž bylo věnováno později několik diplomových prací a také výstava v Mariánské Týnici. Vznik sousoší sv. Anny je spojen s činností tzv. Mistra Týneckého Zvěstování, který pracoval koncem 15. a začátkem 16. století na Plzeňsku, a především ve službách plaského kláštera, na jehož panství a pod jehož patronátem se kostel v Plané nade Mží nacházel.

Dějiny Plané nade Mží jsou spojeny od středověku s plaským klášteřem, fara je zde uváděna od roku 1352. Během reformace a panství Gryspeků sídlících na blízkém zámku Kaceřově zde působili luteráni, není však doloženo obrazoborectví ani ničení soch. Katolická fara byla obnovena roku 1623 po návratu Plané pod plaské panství. První dochovaná zdejší matrika je vedena od roku 1644, jejím prvním zapisovatelem byl velehradský profes Valecius, zřejmě ve službách plaského kláštera.⁵⁾ Tehdy byl tento kostelík středověkého původu ještě poměrně malý a jeho presbytář byl bohatě zdoben freskami.

Kostel v Plané, zasvěcený *Virgo Maria in coelum Assumpta*, je poprvé podrobněji popsán v dotazníku pražského arcibiskupství v roce 1677.⁶⁾ O zasvěcení tří oltářů, které jsou uváděny, nejsou podrobné informace, nepochybně by ale hlavní mariánský a jeden z vedlejších mohl mít patrocínium sv. Anny. Jako farní kostel patřil pod patronát plaského kláštera a pečoval ještě o filiální kostel sv. Jiří v Kostelci. Škola byla situována na zámku v Kaceřově (v matrice psaném jako městys Kaceřov). Pod farnost patřilo pět vesnic: Planá, Nynice, Žichlice, Hromnice, Chotiná; a pod filiálku tři: Kostelec, Nadryba a Německá (Česká) Bříza. Jejich obyvatelé tedy mohli vzdávat úctu i svatě Anně Saměťřeti.

---

2) Obraz současná památková evidence mylně určila jako Vincence Ferrerského, dominikánského svěťce. Podle atributů lebky, křížifixu a lilií se jedná, jak správně uvedl Antonín PODLAHA, *Posvátná místa Království českého. Řada první: Arcidiecese Pražská, díl II. Vikariáty: Berounský, Bystřický a Plzeňský*, Praha 1908, s. 313, o uvedeného italského jezuitu (1568–1591), který byl svatořečen roku 1726 a byl považován za ochránce proti moru, nemocem očí, za ochránce studentů a mládeže. Jeho umístění je na straně epištolní, tj. z pohledu vstupujícího do kostela vpravo.

3) Tamtéž, s. 312: obr. interiéru kostela se světičky nad menzou ve zdobeném oltářiku.

4) Tamtéž, s. 313. Planá patřila do Plzeňského vikariátu.

5) Matrika Planá nade Mží 1644–1949, vikariát Plzeň. Viz *porta fontium*. Před rokem 1644 byly údaje k obyvatelům Plané zapisovány do matřiky Žebnice 02.

6) Národní archiv Praha, Archiv pražského arcibiskupství, sign. I B 13/4.

Obr. 1 – Socha sv. Anny v původním umístění v kostele v Plané nade Mží, 80. léta 20. století, archiv Muzea a galerie severního Plzeňska

Obr. 2 – Současný stav navrácené sochy sv. Anny, foto Daniel Stráník 2017. Sbíрка Muzea a galerie severního Plzeňska, inv. č. 23318, přír. č. 428/2017.